

Nu am nici un talent anume, sunt doar extraordinar de curios (Albert Einstein)

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

Maica Domnului Eleusa

ANUL IV, NR.10

OCTOMBRIE 2023

APARE LUNAR

**„DAR DIN DAR SE FACE RAI”
DONAȚIA DE CĂRȚI
BIBLIOFILE ALE
GRAFICIANULUI
MIRCIA DUMITRESCU**

pag. 2-3

**PETRE
ȚUȚEA -**

**UN
ROMÂN
DE
MESERIE**

pag. 12

**FERICITUL
VLADIMIR GHIKA**

**CONSTRUCTOR
DE CARTE**

pag. 4-5

**SIGILII MĂNĂSTIREȘTI
APPLICATE PE DOCUMENTE
ISTORICE**

pag. 6-7

**IN MEMORIAM
AL. BOBOC PROFESOR
EMERIT AL FACULTĂȚII DE
FILOSOFIE**

pag. 10-11

**GRAFICA DE CARTE ÎN SECOLUL
AL XVIII-LEA**

- SCURTĂ INCURSIUNE -

pag. 8-9

**SOCIETATEA NAȚIUNILOR
COMISIA INTERNAȚIONALĂ DE COOPERARE INTELECTUALĂ**

George Oprescu, Albert Einstein, Marie Curie, Henri Bergson, Robert Andrews Millikan, Devendra, N. Bannerjea, Leopoldo Lugones, Hendrik Lorentz

Deși coordonarea problemelor științifice și culturale nu a făcut parte din misiunile fundamentale ale Societății Națiunilor, așa cum este descris în Pactul din 1919, această comisie a fost preocupată de diseminarea unui ideal în sfera politică, a schimbului de cărți și de asemenea, consolidarea relațiilor intelectuale dintre țări din 1922 până în 1939. Din 1920, Adunarea Societății Națiunilor a luat în considerare posibilitatea înființării unei comisii consultative, responsabilă cu evaluarea nevoilor din acest domeniu. În Septembrie 1921, Societatea Națiunilor adoptă o propunere

franceză pentru constituirea unei organizații menite să consolideze colaborarea națiunilor în domeniul muncii intelectuale (scopul este de a promova schimburile între oamenii de știință, universitari, artiști și intelectuali) și de a consolida acțiunea în favoarea păcii în timp ce creează un spirit internațional. Rapid, această comisie de cooperare intelectuală a fost perpetuată și apoi întărită prin crearea Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală, la Paris, în 1926, contribuind la reconstrucția și densificarea parțială a rețelei de actori științifici, în special în Europa.

„DAR DIN DAR SE FACE RAI” DONAȚIA DE CĂRȚI

Povestea cărților bibliofile realizate și coordonate de profesorul Mircia Dumitrescu începe odată cu anii '90, când calofilii Acad. Răzvan Theodorescu, pe atunci Ministru al Culturii și Florin Rotaru secretar de stat au lansat mai multe proiecte editoriale cu care România s-a prezentat la târgurile de carte naționale și internaționale.

Cităm din biografia artistului:

„Din anul 1990, Mircia Dumitrescu inițiază mai multe proiecte de carte bibliofilă manufacturată, dorind să sensibilizeze gustul publicului și al mediilor editoriale, urmărind în același timp spiritul tradiției tipografice românești. Cărțile bibliofile astfel realizate participă, atât în țară, cât și în străinătate, la expoziții și târguri de carte prestigioase, ajungând să fie apreciate și premiate de mediile de specialitate. Aceste cărți, cu gravuri originale, unele realizate împreună cu studenți și cu numeroși artiști contemporani, au fost donate unor importante instituții și biblioteci:

Cancelaria Germaniei (Berlin), Biblioteca de Stat a Bavariei (Bayerische Staatsbibliothek din München), Biblioteca Britanică (British Library - Londra), Biblioteca Națională a Franței (Bibliothèque National de France, Direction des Collections, Département littérature et art Paris), Biblioteca Marciana (Veneția), Biblioteca Națională a Finlandei (Helsinki), Biblioteca de Stat „Széchényi” (Országos Széchényi Könyvtár, Budapesta), Biblioteca Centrului Cultural al Republicii Ungaria (Magyar Kulturális Intézet Könyvtára, București), Institutul Cultural Est European (Keleuturópai Kulturális Intézet – Budapesta) Biblioteca Academiei Române București, Biblioteca Metropolitană București, Memorialul Ipotești, Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu” (Ipotești) etc.”

Printre aceste cărți, se remarcă următoarele titluri realizate de Mircia Dumitrescu: *Gruia lui Novac* (1990), format 21 cm x 29,7 cm, viziune grafică, copertă și 22 ilustrații - gravură în lemn, colorate manual, semnate olograf, tiraj / 5 exemplare, numerotate de la 1/5 la 5/5 și 1 E.A.; Petre Stoica, *Marea pururea marea* (1997), format 18,5cm x 29,7 cm, Viziune grafică, copertă și 31 ilustrații gravură în lemn xerografiat, tiraj / 31 exemplare, numerotate de la A la Z; Dinu Săraru, *Un fluture alb cu sânge pe aripi*, (2001) format 30 cm x 36 cm, viziunea grafică, copertă și 12 ilustrații serigrafie, semnate olograf, tiraj / 25 exemplare, numerotate de la 1/25 la 25/25; Edgar Allan Poe, *Corbul* (2001), versiune și parafraze românești, Biblioteca Bucureștilor, format 29 cm x 42 cm, Viziune grafică, copertă și ilustrație aquaforte, semnată olograf, tiraj / 25 de exemplare, numerotate de la 1/ 25 la 25/25 (ediție ilustrată colectiv); *In Memoriam „Pro patria”* (2001) *Cultul morților la români*, studiu de Ion Ghinoiu, Biblioteca Bucureștilor, format 29 cm x 35 cm, Viziune grafică, copertă și ilustrație aquaforte, semnată olograf, tiraj / 55

ATANASE
DUMITRESCU
COMUNA
CRIVĂȚ
monografie

Bălașa Dumitrescu
(născută Dospina)
/ 1913, decembrie 27 - 9 septembrie 2000 /

exemplare, numerotate de la 1/ 50 la 50/50 și 5 E.A.; *Kalevala* (2001), selecție de Elias Lönnrot, traducere de Iulian Vesper, Biblioteca Bucureștilor, București, format 42 cm x 29 cm, 484 pag. Viziune grafică, copertă și 3 ilustrații pointe-sèche, semnate olograf, tiraj / 4 exemplare, numerotate de la 1/ 4 la 4/4. (ediție ilustrată colectiv); Ion Heliade Rădulescu, *Anatolida sau Omul și forțele* (2001), Biblioteca Bucureștilor, Editura Monitorului Oficial, format 42 cm x 29 cm, Viziune grafică, copertă și o ilustrație aquaforte, semnată olograf, tiraj / 33 exemplare, numerotate de la 1/ 30 la 30/30 și 3 E.A. (ediție ilustrată colectiv); Ion Heliade Rădulescu, *Sburătorul*

(2002), Editura Biblioteca Bucureștilor, Editura Monitorului Oficial, format 42 cm x 29 cm, Viziune grafică, copertă și o ilustrație aquaforte, semnată olograf, tiraj / 33 exemplare, numerotate de la 1/ 30 la 30/30 și 3 E.A. (ediție ilustrată colectiv); Alfonse de Lamartine, *Poezii* (2002), traducere de Ion Heliade Rădulescu Biblioteca Bucureștilor, Editura Monitorului Oficial, format 42 cm x 29 cm, Viziune grafică, copertă și o ilustrație aquaforte, semnată olograf, tiraj / 33 exemplare, numerotate de la 1/ 30 la 30/30 și 3 E.A.; Victor Hugo (2002), *Hernanie* tradus de Ion Heliade Rădulescu, Biblioteca Bucureștilor, Editura Monitorului Oficial, format 29 cm x

42 cm, Viziune grafică, copertă și ilustrație pointe-sèche, semnată olograf, tiraj / 33 exemplare, numerotate de la 1/ 30 la 30/30 și 3 E.A. (ediție ilustrată colectiv); Fănuș Neagu, *Ningea în Bărăgan* (2002), format 30 cm x 36 cm, Viziune grafică, copertă și 9 ilustrații serigrafie, semnate olograf, tiraj / 25 de exemplare, numerotate de la 1/25 la 25/25; Mihai Eminescu, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (2002), Monitorul Oficial, format 42 cm x 29 cm, Viziune grafică, copertă și o ilustrație pointe-sèche, semnată olograf, tiraj / 33 exemplare, numerotate de la 1/ 30 la 30/30 și 3 E.A. (ediție ilustrată colectiv); Nichita Stănescu, *Nod 11* (2003), Biblioteca Bucureștilor,

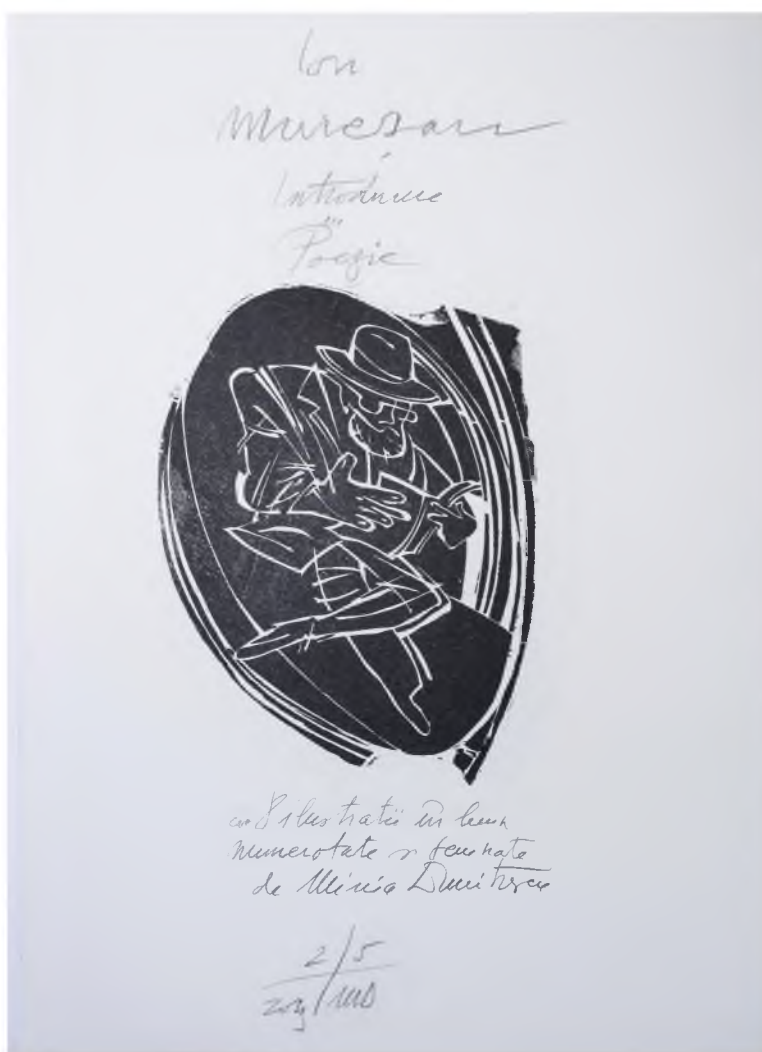
BIBLIOFILE ALE GRAFICIANULUI MIRCIA DUMITRESCU

ediție în 13 limbi, format in quarto 42 cm x 29,7 cm, Viziune grafică, coperta și 2 ilustrații gravură în lemn, semnate olograf, tiraj / 21 exemplare, numerotate de la 1/20 la 20/20 și 1 E.A.; Virgil Mazilescu, *După ce am inventat poezia* (2003), traducere de Pierre Drogi, Biblioteca Bucureștilor, ediție bilingvă franceză-română, format in quarto, 42 cm x 29,7 cm, Viziune grafică, coperta și 8 ilustrații gravură în lemn, semnate olograf, tiraj / 23 exemplare, numerotate de la 1/20 la 20/20.

Sub egida Academiei Române, în anul 2005, inițiază un proiect bibliofil original de ilustrare a sonetelor eminesciene de către numeroși artiști, astfel încât aceeași operă poetică este ilustrată în viziuni grafice diferite cu câte 8 ilustrații semnate olograf de fiecare ilustrator, tiraj / 23 exemplare, numerotate de la 1/21 la 21/21 și 2E.A. (format 14 cm x 21 cm).

În continuarea colecției propune editarea poeziilor Bacovia, Macedonski, Ion Barbu, proiect susținut de către R.A. Monitorul Oficial S.A.” Începând cu anul 2005 mai apar multe alte titluri ilustrate colectiv: József Attila 100 Versek/ *Poezii*, ediție bilingvă maghiară - română, Viziune grafică, copertă și 2 ilustrații serigrafie, semnate olograf M. Dumitrescu, tiraj / 50 de exemplare, numerotate de la 1/50 la 50/50. În anul 2008, apar ilustrate exclusiv de profesorul Mircea Dumitrescu titlurile:

Nicolae Breban, *Elegii parisiene*, format 21 cm x 29,7 cm, Viziune grafică, coperta și 14 ilustrații - serigrafie, semnate olograf, tiraj / 17 exemplare, numerotate de la 1/15 la 15/15 și 2 E.A.; Ileana Mălăncioiu, *Urcarea muntelui*, format 21 cm x 29,7 cm, viziune grafică, coperta și 8 ilustrații serigrafie, semnate olograf, tiraj / 17 exemplare, numerotate de la 1/15 la 15/15 și 2 E.A.; Eugen Suci, *Bucuria anonimatului*, format 21 cm x 29,7 cm, Viziune grafică, coperta, și 6 ilustrații serigrafie, semnate olograf, tiraj / 17 exemplare, numerotate de la 1/15 la 15/15 și 2 E.A.; Adam Puslojić, *Semantica astrelor grele*, format 21 cm x 29,7 cm, Viziune grafică, coperta și 7 ilustrații serigrafie, semnate olograf, tiraj / 12 exemplare, numerotate de la 1/12 la 12/12 și 2E.A.; Nichita Stănescu, *Azi*, format 35 cm x 210 cm, Viziune grafică, coperta din lemn și 28 ilustrații - gravură în lemn, semnate olograf, 35 cm x 200 cm, 2 desene semnate, de Nichita Stănescu reproduce serigrafic, text imprimat serigrafic, tiraj / 11 exemplare, numerotate de la 1/10 la 10/10 și 1 E.A. Cartea François Villon, *Balade și alte poezii*, în traducerea lui Adrian Vasiliu ediție bibliofilă ilustrată cu gravuri în lemn, imprimate de grafician în sistem iris (adică cerneală colorată în degradeuri), prezentat la FIPB în anul 2022, alături de o expoziție cu gravurile originale ale cărții bibliofile. Cartea lui Ion Mureșan, *Introducere în poezie*, este un volum apărut la

editura Charmides, Bistrița, în anul 2023, reeditat în ediție bibliofilă de Mircea Dumitrescu & Anna-Maria Orbán, cu dimensiunea de 50 cm x 70 cm, cu 8 ilustrații originale, xilogravuri imprimate de grafician, numerotate de la 1/5 la 5/5 + un exemplar E.A. ,cu dimensiunea plăcii de 32 cm x 40 cm. Aparut în august, la București, lansată în septembrie la FIBP. < Shakespeare, *Epitaf*, o ediție bibliofilă în traducerea a patru traducători, în care viziunea grafică își lasă amprenta caracteristică lui Mircea Dumitrescu, dovadă cum graficianul

reușește să făurească o carte doar din patru versete. Cartea *Ko Un 90*, apare doar în 3 exemplare, conținând un poem dedicat lui Mircea Dumitrescu și alte poeme în limba coreeană, traduse în limba engleză de către profesoara Lee Sang Hwa (soția poetului), și în limba română de A. M. Orbán, ca semn de prietenie a lui Mircea Dumitrescu și a soției, pentru marele poet Ko Un (din aceeași generație cu Nichita Stănescu) care a împlini anul acesta 90 de ani. Cartea este realizată cu legătură japoneză, filele fiind editate

digital, conține un desen original portretul poetului realizat de A.M. Orbán, și o copertă cusută manual cu fire metalice plin aplicarea unor materiale textile decupate și aurite, conturând numele în coreeană al poetului. Cartea a fost primită cu bucurie de către poet și a fost prezentată în Coreea de Sud, unde el a fost omagiat prin realizarea unui volum antologic, *Peste măsura dorului nostru*, la care au contribuit 202 poeți și artiști din străinătate, alături de intelectuali și oameni de cultură din Coreea de Sud.

A. M. Orbán

FERICITUL VLADIMIR GHIKA DESENATOR,

Cu siguranță se cunosc multe aspecte despre viața și activitatea Fericitului Vladimir Ghika, ca preot, preot și martir (aflați dacă citiți cartea *Vladimir Ghika, Profesor de speranță*, publicată de Editura ARCB). Dar, până în prezent, s-a analizat mai puțin interesul său pentru desen și construcția de carte. Spun „constructor de carte” încât, mare parte a lucrărilor sale artistice colecționate de Pierre Hayet și păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București se rezumă la ilustrații, desene create cu peniță și tuș, majoritatea pentru cele două opere majore ale sale, cărțile: *La visite des Pauvres (Vizitarea săracilor)*, – și câteva desene pentru cartea bibliofilă *Les intermedes de Talloires (Interludiile din Talloires)* – o carte gândită și scrisă în totalitate de Vladimir Ghika (exemplarul în ediție bibliofilă cu numărul 176 are 43 de

gravuri originale, are semnătura sa olografă, ediție ce stă mărturie că a creat mult mai multe desene decât sunt în prezent păstrate în arhivă), – și o altă carte la care există în arhivă variante desenate pentru pagina de titlu, precum *Pensées pour la suite des jours (Gânduri pentru zilele ce vin)*. Toate aceste preocupări, mărturisesc despre interesul său pentru desen, grafică și construcția de carte.

Din scrisori și din memoriile sale se cunoaște faptul că multă lume știa de acest har al său de a desena cu plăcere și de a desena frumos – din acest motiv apelau la el să creeze ex-librisuri, vignete sau letrine – inițiale decorative, pentru diferite ocazii sau aniversări. Există și o scriere în care el însuși mărturisește că a petrecut mult prea mult timp cu desenatul, regretând că în acel timp ar fi putut să se ocupe de activitățile sale de caritate. Și altul,

în care mărturisește, cu câtă ușurință putea să transpună pe hârtie subiectul imaginat; pentru acest fapt stau mărturie atât schițele realizate în creion, sau de multe ori direct cu penița, un fapt ce ne arată cât de înzestrat era pentru desen. Prin realizarea desenelor nu caută neapărat găsirea unui stil propriu de reprezentare, ci mai degrabă un mod de a privi și de a ilustra temele sale predilecte. Cum spunea și marele om de știință Ștefan Odobleja: „Noi nu vedem cu ochii, ci cu mintea. Dacă mintea e goală, ochii privesc fără să vadă”. Ghika apelează la expresia liniei conturate de peniță și nu de penel, convins de intimitatea care se crează între cititor și ilustrația gândită în proporțiile unei cărți. Viziunea lui este mai aproape de ilustrație, de esențializarea ei decât de imaginea picturală, învăluitoare și grandioasă. Ghika este un iubitor

de carte și crede în puterea și valoarea cărții, el crede în aceeași măsură și în puterea cuvântului, care poate esențializa mesajul, să transmită și să îmbrace forme transfigurate în imagine – iată modul prin care sunt reluate tipare ale învățaturii, ale mărturisirii și ale slujirii. Câtă complexitate au gândurile sale, atâta complexitate au și desenele lui, pentru că acceptă existența ca o esență transfigurată, revelată și prin imagini. Acest demers nu este un simplu exercițiu spiritual, ci dorința de a mișca suflete, de a îndemna omul să se apropie de mesajul divin, să aibă curajul de a privi și de a se privi pe sine, de a se descoperi prin celălalt, un îndemn pentru transformare în propria ființă, și nu în ultimul rând un îndemn pentru un dialog permanent chiar și atunci „când toți vorbesc” pentru că știe că „va fi auzit cel ce tace”.

fericitul
Vladimir **GHIKA**

EXPOZIȚIE DE CARTE BIBLIOFILA - DESENE

DESENATOR
constructor de carte

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE - SALA THEODOR PALLADY
7 - 30 OCTOMBRIE 2023

150 ANI de la naștere 25 DECEMBRIE 1873-2023
100 ANI de la hirotonire 7 OCTOMBRIE 1923-2023
10 ANI de la beatificare 31 AUGUST 2013-2023

Dans l'œuvre d'art on doit non pas imiter la nature, mais Dieu dans la nature.

LA VISITE DES PAUVRES V.GHIKA

INTERMÈDES TALLOIRES

V. GHIKA fecit

CONSTRUCTOR DE CARTE

Fericitul Vladimir Ghika este cel care crede în cuvântul care este semănat în suflete, în cuvântul care vibrează, crește din interior, pentru că el mizează prin faptele sale în schimbarea apropielii, imaginile sale zidesc, ordonează, construiesc un model demn de urmat, chiar și prin renunțare.

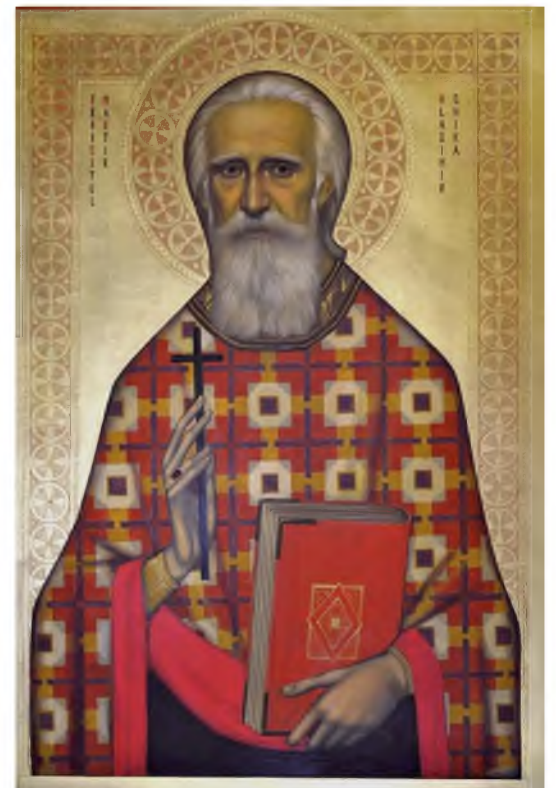
Cartea pentru el este gândită și construită într-o dublă ipostază, pe deoparte respectă rigorile paginării proporțiile imaginii reprezentate și forma textului, pe de altă parte acordă o mare atenție esențializării conținutului și corelării formei cu aceasta. Dacă privim cu atenție și analizăm desenele, – ilustrațiile sale –, putem observa câtă răbdare avea să rezolve desenul în detaliu, cât de atent era și câtă fantezie și imaginație avea când trebuia să reprezinte un anume subiect, astfel că, putem privi desenele sale ca pe niște construcții miniaturale ce înnobilează, transformă cuvântul în imagine, și ne invită să reflectăm, să aprofundăm, să vedem esențialul. Linia lui capătă substanță, iar grandoarea este surprinsă în miniatură, esențializat și rezolvat în cel mai mic detaliu, linii care mărturisesc depre un desenator desăvârșit, despre un creator care se contopește cu propria tușă, o însuflețește, și o înzestreață cu conținut.

În cartea *Les intermedes de Talloires*, se adresează „muzei călimării” și cititorului numindu-l „prieteni” rugându-l să aibă „ochi buni” adică să-l privească bine:

„O muse de l’encrier sans te faire prier amuse! / LES INTERMEDES DES TALLOIRES / Commencent / L’auteur de ces petit recueil qui le fit pour toi sans malice te demande, ami, sur le seuil des le moment du frontispice de lui reserver bon

accueil et d’avoir pour lui ce bon oeil qui s’egale aux feux d’artifice.” (O, muză a călimării, amuză fără să te TALLOIRES/ Început / Autorul acestei mici culegeri pe care a alcătuit-o pentru tine fără răutate te roagă, prietene, din clipa în care pășești pe pragul celei dintâi pagini să îi păstrezi o primire bună și să ai pentru el acea privire bună care se înveselește de focurile de artificii.) Subiectele acestei cărți bibliofile, publicate în 225 de exemplare acum un secol, ne invită la o călătorie imaginară, o incursiune în istoria omenirii, punctând prin exemplele temelor ilustrate nu doar o bogată gamă de reprezentări ci și texte asociate cu subiectul sacru ori profan (de la teme mitologice până la subiecte care uneori parodizează omul sau situația, din preistorie până în prezentul timpului său). Prin acest parcurs obligându-ne într-un mod foarte subtil dar și direct să ne îndreptăm privirea către temele sacre, minunile lui Isus, Isus crucificat etc. O carte complexă ce ne înfățișează un Ghika cunoscător de cultură, stil și spirit, un cronicar în imagini secundat de un text versificat, scris într-o franceză arhaică, greu de tradus precum poezia. La sfârșitul cărții găsim și o ilustrație superbă, cu monograma numelui său, un desen simbolic și foarte original în felul său. Cealaltă carte a sa, *La visite des Pauvres* (Vizitarea săracilor), numără o serie de ilustrații, – articulate în același stil caracteristic lui, – create pentru a exemplifica cele șapte fapte de milostenie, care începe cu reprezentarea Sfântului Duh, în formă de pasăre (porumbel) înconjurat de limbi de flăcări, ce coboară asupra noastră, limbi de flăcări asemenea celor amintite de Sărbătoarea Rusaliilor, atunci când în mod miraculos toți oamenii se înțeleg indiferent de națiune sau de limba vorbită secundată de

ilustrația IN TABULIS CORDIS, cu o semnificație profund creștină ce evocă importanța doctrinei (Scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, citat din Noul Testament 2, Corintheneni 3.3). Iată mesajul ascuns, iată caracterul universal al acestei ilustrații, iată sensul profund al necesității de a trăi și a practica faptele de milostenie, asta a fost dorința lui, să ne arate toate aceste adevăruri! Cartea *La visite des Pauvres* (Vizitarea săracilor) a apărut în ediție bibliofilă în anul 2021, și a fost lansată odată cu vernisajul expoziției sale „Fericitul Vladimir Ghika In Spiritu Caritatis” organizată cu ocazia celui de al 52-lea Congres Euharistic Internațional din Budapesta, la Sala Relicvelor de la Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta. Un exemplar din ediția bibliofilă a volumului v-a fi donată Bibliotecii Academiei, ca semn de prețuire pentru găzduirea expoziției lui Vladimir Ghika în acest an jubiliar, alături de emisiunea filatelică realizată prin bunăvoința Dnei Director Cristina Popescu de la Romfilatelia, și seria de 3 medalii jubiliare, emise de către Monetăria Statului, prin sprijinul inegalabil al Dlui director Octavian Schen. Chiar dacă nu avem arhivată toată opera s-a artistică, putem să conchidem că imaginul semnat de Vladimir Ghika este unul profund, impregnat de un spirit creștin, în adevăratul sens al cuvântului. Un imaginar al unui om care este cunoscător de istorie, filozofie, artă, deslușitor al stilurilor, și virtuos al tehnicilor și metodelor de reprezentare artistică, cunoscător al paginării de carte și al organizării suprafeței. El știe că desenul este un limbaj universal și

prin felul său particular reprezintă prin câteva linii bine conturate un diapazon bogat de forme și subiecte atât sacre cât și profane, nu se dezice de caracterul decorativ, dar nici de formele care evocă spiritualitate, – forme care îndeamnă să reflectăm nu doar să contemplăm.

Acest moment aniversar este un triplu jubileu, când se împlinesc 150 de ani de la naștere, 100 de ani de la hirotonire și 10 ani de la beatificarea sa, motiv pentru care s-a organizat de către ARCB expoziția „F. Vladimir Ghika desenator, constructor de carte” la Biblioteca Academiei Române în Sala Theodor Pallady în perioada 10-30 Octombrie 2023. Acest triplu jubileu dedicat Fericitului Vladimir Ghika ar putea fi un bun prilej pentru toți să îl descoperim nu doar ca print, preot și martir al credinței creștine, beatificat în urmă cu 10 ani, ci și un slujitor al apropielii ca desenator și constructor de carte.

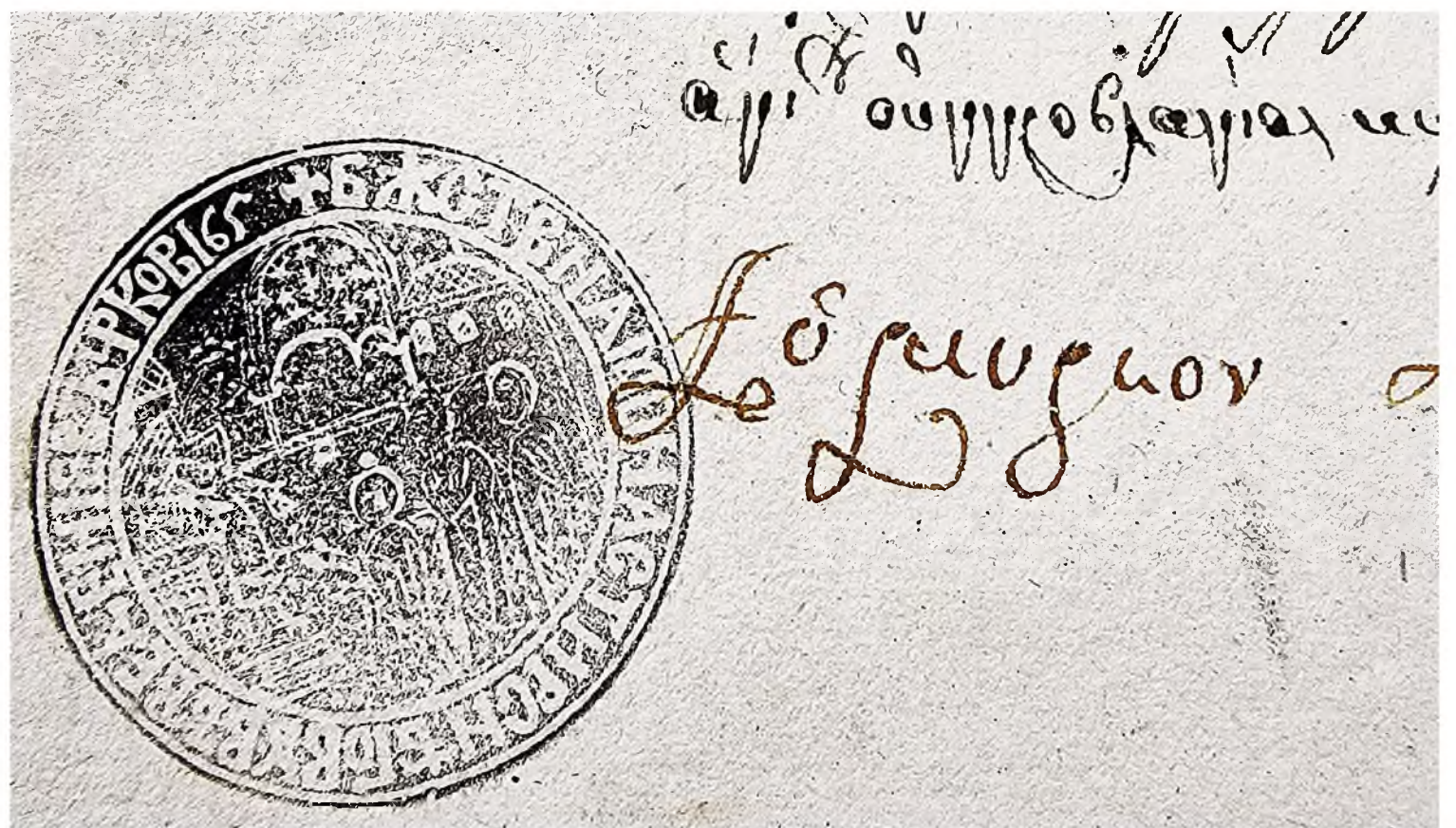
A. M. Orbán

SIGILII MĂNĂSTIREȘTI APLICATE PE DOCUMENTE

Într-un articol precedent prezentăm câteva sigilii mănăstirești aplicate pe vechi tipărituri românești, păstrate în prezent în colecțiile Bibliotecii Academiei Române din București, dar care aparținuseră în trecut mănăstirilor muntene Cernica, Hurezi și Bistrița. În rândurile de față aducem alte câteva exemple de frumoase sigilii hagiografice (decorate cu icoane), plasate însă nu pe cărți, ci pe documente istorice, mai exact pe acte emise și semnate de stareții unor comunități monahale românești. Menționăm în acest sens două zapise, unul de schimb, altul de vânzare-cumpărare, ale mănăstirii Radu-Vodă, una dintre cele mai vechi, renumite și bogate comunități monastice bucureștene, o ctitorie domnească, datând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, din vremea lui Alexandru II Mircea, refăcută de Radu-Mihnea, la începutul secolului al XVII-lea și pictată de Alexandru Coconul, înzestrată de ctitori și de boieri cu numeroase proprietăți, sate, mori, vii, răspândite pe tot cuprinsul Țării Românești. Într-o lucrare despre istoria și patrimoniul mănăstirii, publicată în 2018, se prezenta un act asemănător, dar păstrat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, emis la 15 februarie 1755 de egumenul Filaret și certificat cu sigiliul mănăstirii (Detalii în lucrarea *Sfânta Mănăstire Radu Vodă din București*, editată de OanaMădălina Popescu, Arhim. Policarp Chițulescu, Arhim. Nectarie Șofeala, București, Editura Basilica, 2018, p. 57.) Ca o completare a informațiilor istorice, descriem și alte două documente inedite, din colecțiile Bibliotecii Academiei Române din București, certificate cu sigiliul mănăstiresc, decorat cu icoana Sfintei Treimi, hramul istoric al mănăstirii. Primul la care ne referim datează din 20 iunie 1686 și este semnat de egumenul Paisie, care, împreună cu obștea, făcea schimb cu Mihai Cantacuzino, fost mare spătar, dându-i acestuia un ostrov pe apa Colentinei, care se numea *Între Lacuri* și primind o parte din moșia Paraipani, din județul Ialomița. Din text aflăm și motivul schimbului: mănăstirea deținea acel ostrov, care era situat lângă moșia Fundeni a boierului, care dorea să facă un heleşteu. Pe de altă parte, Mihai Cantacuzino avea mai mulți stânjeni în satul Paraipani, unde se învecina cu alte proprietăți ale mănăstirii Radu-Vodă, datorite acesteia de Stan iuzbașa. Prin urmare, pentru întregirea moșiilor, ambele părți au preferat schimbul proprietăților. Paisie s-a consultat cu călugării, dar și cu fostul egumen, Parthenie, ajuns între timp stareț la Cotroceni și cu toții au considerat că era mai bine ca mănăstirea să aibă un loc la câmp, astfel încât au dat ostrovul și au primit 250 de stânjeni în Paraipani. Textul ne spune că: având sfânta mănăstire pre apa Colintinii un ostrov ce să cheamă între Lacuri, împotriva moșii a satului Fundeni, care iaste a dumnealui Mihai Cantacuzino biv vel spătar. Deci

BAR Doc Ist 68/CXLI

BAR Doc Ist XX

vrând dumnealui să facă heleşteu, voitu-ne-am cu dumnealui ca să facem schimb: să dăm noi dumisale acest ostrov, ce să zice Dintre Lacuri și dumnealui să dea altă moșie, la câmpu, unde ne-ar plăcea [...] Dintre a noastră socoteală și voire, fără de nicio silă, facem schimbul acesta și dăm noi, părinții de la mănăstirea a Radului-Vodă, dumnealui Mihai spătar, cel mai de sus ostrov, Dintre Lacuri, de preste tot, iar dumnealui au dat la sfânta mănăstire moșie la Parapanul ot sud Ialomița (BAR, Doc. Ist., CXLI/68).

Sub text, scris în română, cu caractere chirilice, vedem semnătura greacă a starețului Paisie și pecetea mănăstirii, aplicată în fum, de formă rotundă, în centru redând icoana Sfintei Treimi, sub forma Ospitalității lui Avraam (Stejarul din Mamvri), modelul

iconografic tradițional, recomandat de canoanele de pictură bizantină. Lateral, în exergă, în greacă, scria că este pecetea mănăstirii Radu-Vodă, cu hramul Sfânta Treime. Persoanele Sfintei Treimi sunt redată sub forma a trei îngeri, tineri, îmbrăcați, cu aureole și aripi, așezați în jurul unei mese. În spate se vede cortul, stejarul, dar, din pricina dimensiunii reduse a imaginii, nu se mai văd Avraam și Sara, servind la masă, însă compoziția completă avea toate aceste detalii.

Al doilea document la care ne referim datează din 1 februarie 1761 și este emis de Teodosie, egumenul Raduliot, care vindea lui Ianache medelnicer și soției sale Caterina o vie, a popii Neofit, în dealul Cernăteștilor, cu pivniță, casă, pomet și livadă de fân, dar fără pământul pe care se ridica clădirea,

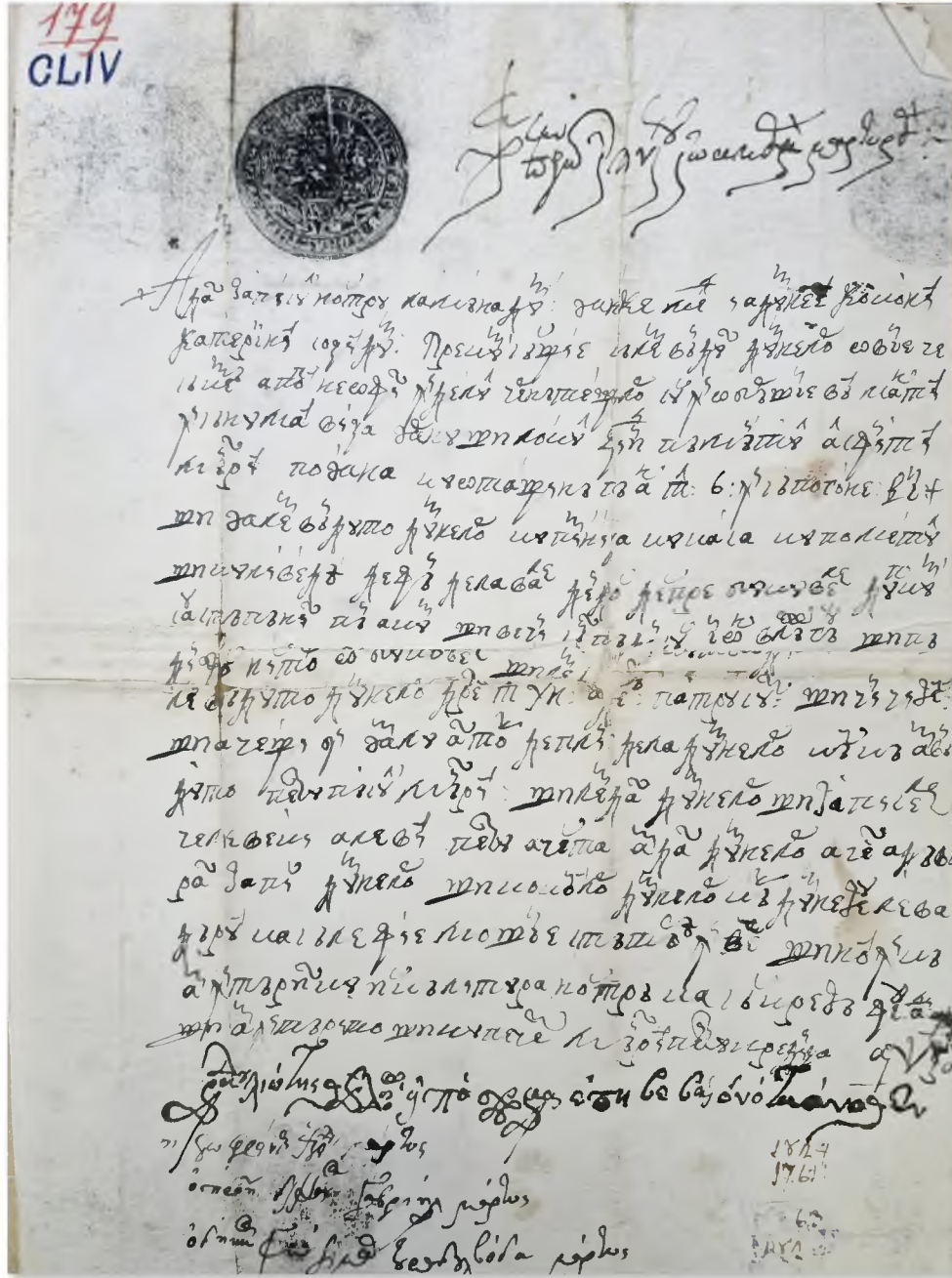
acesta rămânând al mănăstirii. Vânzarea se făcea, așa cum citim din text, de nevoie, pentru păsul mănăstirii, care primea 450 de taleri și urma să încaseze, taxa numită otaștina, pentru vie, în valoare de 6 taleri anual (BAR, Doc. Ist., CLIV/179). În partea superioară, stângă, a actului, egumenul a aplicat pecetea cu icoana Sfintei Treimi, atestând că: Și noi încă am întărit cu iscălitura noastră, ca să se crează și am întărit și cu pecetea mănăstirii. Actele sunt valoroase din punct de vedere sigilografic, dar și prin conținut, căci întregesc datele cunoscute despre stareții mănăstirii Radu-Vodă. De pildă, nu se știa exact perioada stăreției lui Paisie, iar Teodosie fusese atestat în funcție abia din 12 martie 1761. Hrisovul BAR Doc Ist 202/CXLV ne indică faptul că și anterior lunii martie, de la 1 februarie, Teodosie

ISTORICE DIN COLECȚIA BIBLIOTECII ACADEMIEI

se afla la conducerea mănăstirii bucureștene.

În fondul de Documente Istorice al Bibliotecii Academiei întâlnim și un document din 8 aprilie 1796, semnat de Daniil, episcopul Mănăstirii Colțea din București, pentru o moșie din ținutul Tecuci, Moldova (BAR, Doc. Ist., CXLV/202). Actul, inedit, este autentificat cu sigiliul mănăstiresc, rotund, în fum, decorat în centru cu icoana Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul, ocrotitorii așezământului bisericesc. Aceștia sunt reprezentați în picioare, înveșmântați în haine arhieresti, cu aureole în jurul capului, binecuvântând fiecare cu mâna dreaptă și având în stânga Sf. Evanghelie. În partea dreaptă se observă turnul Colței, un simbol al Bucureștiului, care servea și de clopotniță, dar dărâmat la puternicul cutremur din 1802, care a afectat foarte multe construcții bucureștene ale vremii. Turnul a fost ulterior refăcut, dar nu s-a mai păstrat până în prezent. În exergă apare numele bisericii, iar sub icoană, anul 1794.

Din text aflăm că mănăstirea avea în Moldova, în ținutul Tecuci, o moșie, lăsată prin diată de clucereasa Elena Racovițoia, care o moștenise de la părintele său. Dar fiind departe și greu de administrat, Daniil a decis, împreună cu fiul Elenei, biv vel clucer Dumitrache Racoviță, ctitor la mănăstire, ca să dea acea moșie lui Ioan serdar și copiilor săi, deoarece acesta construise, cu propria cheltuială, mai multe odăi în

BAR Doc Ist CLIV

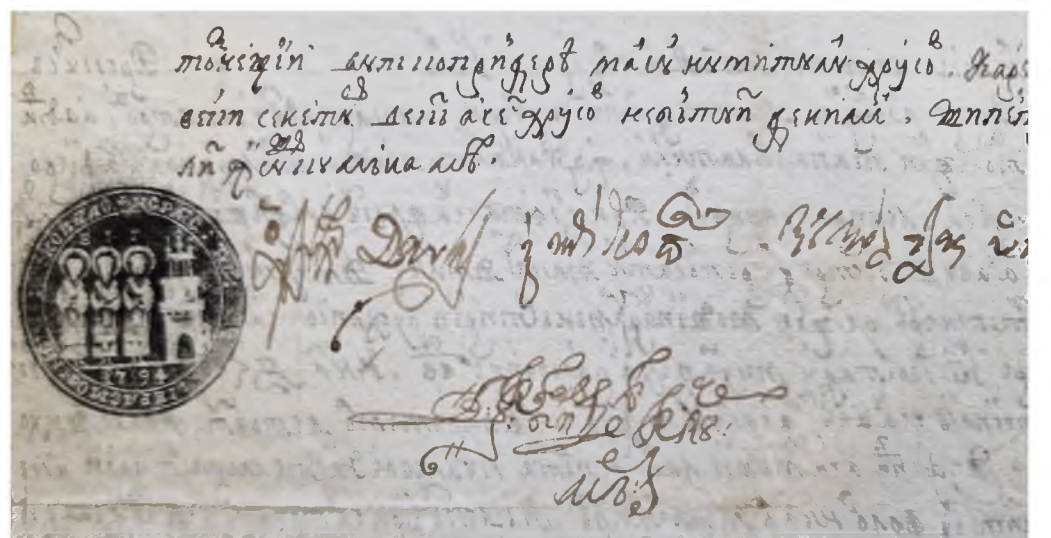
hanul mănăstirii Colțea. Prin urmare, serdarul era recompensat, pentru construirea binalei, a bolților și a celor cinci odăi, cu moșia din

Moldova, care nu adusesese nici un folos mănăstirii bucureștene, căci era foarte departe: „fiind această moșie la loc depărtat, cu anevoie iaste mănăstirii a căuta venitul și nici un folos nu are mănăstirea, că, de câte ori s-au trimes om, denadinsu ca să strângă orice venit va găsi pe dânsa, mai mult i-au fost cheltuiala decât venitul.” Ne amintim că prima biserică, de lemn, a viitorului complex Colțea, fusese ridicată de Udrea slugerul, la mijlocul secolului al XVII-lea, apoi, după ce locul a ajuns în proprietatea spătarului Mihai Cantacuzino, acesta a construit, între 1701-1715, biserica mare, cu hramul Sfinții Trei Ierarhi, trei paraclise, un spital și un turn-clopotniță.

Un act din 1 mai 1816, scris de Neofit, egumenul Mănăstirii Snagov, referitor la împrumutul unei sume de bani pentru nevoile obștii, era întărit și cu sigiliul mănăstiresc, având în centru icoana Intrării în Biserică a Maicii Domnului, redată cu respectarea normelor picturii bizantine (BAR, Doc. Ist. XX/177). Prin urmare, documentele inedite, analizate aici, conțin valoroase informații despre istoria mănăstirilor Radu-Vodă, Colțea și Snagov, dar sunt importante și pentru că sunt autentificate cu sigiliile acelor comunități monastice, decorate cu icoanele de hram, Sfânta Treime, Sfinții Trei Ierarhi și respectiv Intrarea în Biserică a Maicii Domnului. Actul din 1796 conține și o frumoasă și rară imagine a turnului Colței, astăzi dispărut.

Dr. Oana-Mădălina Popescu

BAR Doc Ist 177/XX

GRAFICA DE CARTE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Biblioteca Academiei Române deține cărți rare cum este Domnia dreptății și rostirea adevărului, apărută în anul 1746 la Iași, din care se mai cunoaște un singur exemplar aflat la Biblioteca Națională a Austriei. O altă carte din care se mai cunoaște un singur exemplar deținută de Biblioteca Academiei, aflată și în colecțiile Mănăstirii Putna, este *Canonul Sfântului Spiridon* apărut în anul 1750 la Iași. Biblioteca deține și cărți unicate, exemplificăm cu *Ceaslovul slavonesc* din 1703, opera lui Antim Ivireanul, tipărit la București. Majoritatea lucrărilor din colecțiile Academiei sunt în mai multe exemplare, iar în cazul unor cărți lipsă s-au obținut copii fotografice, cum este cazul periodicului *Courier de Moldavie*, care este deținut numai de Biblioteca de Stat din Moscova. O altă carte în format fotografic *Învățătură bisericească de șapte taine* se află la Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, iar *Păstoriceasca datorie* aparține Bibliotecii V. A. Urechia din Galați. În lucrare am prezentat apariția tiparului în Țările Române și evoluția lui de-a lungul timpului, astfel că am avut în vedere existența centrelor tipografice și a tipografilor, tipărițile realizate în cadrul lor și circulația cărților. Lucrarea cuprinde și lista detaliată a acestor tipăriți, cu menționarea domnitorilor și a mitropoliților implicați în editarea lor, precum și a celor ce au lucrat efectiv la tipărirea lor, tipografi, gravori, zețari, traducători și corectori.

Dintre aceștia și referindu-ne la secolul al XVIII-lea, sunt de menționat gravorii care au activat în Țara Românească, luând mai întâi ca reper centrele de la Buzău și București: Episcopul Mitrofan, Sfântul Antim Ivireanul, Ioanichie Bacov, Dimitrios, Ursul Zugravul, Gurie (Ghinea Staicovici), Grigorie, Gligore (Stan Brașoveanu), Iordache Stoicovici, Mihai Atanasievici, Grigorie Ieromonah, Constantin Atanasievici, Stanciu Popovici, Dimitrie Petrovici, Dimitrie Mihai Râmnicianul și Gheorghe Vlădescu.

Un alt centru tipografic din Țara Românească a fost la Râmnic, unde au activat: Ioanichie Bacov, Dimitrie, Mihail Atanasievici, Constantin Atanasievici, Gheorghe Atanasievici, Dimitrie Mihailovici Atanasievici, Gheorghe Atanasievici și Gheorghe sin Popa Constantin. În Moldova, în centrul tipografic de la Iași, au activat Ieremia Marcovici, Grigorie Stanovici, Sandu (fiul lui Ieremia Marcovici), Monahul Teofan, Mihail Strilbițchi, Lavrentie Ivanov, Policarp Strilbițchi, Simeon Isoteschi și Pavel Petrov.

În Transilvania, unde românii se aflau sub presiunea propagandei protestante, lucrează Vlaicu, Ioanichie Endredi, Petru Papavici,

Sandu (fiul lui Ieremia Marcovici) și Dimitrie Finta.

Gravorii și tipografilor erau, cu mici excepții, membri ai clerului, iar tipografiile, în majoritatea lor, funcționau în cadrul Mitropoliilor din cele trei Țări Române.

Astfel, Episcopul Mitrofan și Ioanichie Bacov, ambii membri ai clerului, activează la tipografia Episcopiei Buzăului, iar Sfântul Antim Ivireanul la tipografia mitropolitană din București și Târgoviște, la tipografia Mănăstirii Tuturor Sfinților din București, la tipografia Mănăstirii Snagov și la cea a Episcopiei de Râmnic. La ultima tipografie au lucrat și membrii familiei Atanasievici (Popovici).

În Moldova, Mihail Strilbițchi, preot și exarh al Mitropoliei de Iași, își începe activitatea la tipografia mitropolitană și, ulterior, ajunge să aibă propria tipografie, lucru petrecut și cu Sfântul Antim Ivireanul în Țara Românească. Prima tipografie din Țările Române a fost înființată la începutul secolului al XVI-lea și a funcționat la Mănăstirea Dealul, lângă Târgoviște. Fondatorul ei este considerat monahul Macarie, venit din Muntenegru în Țara Românească și instruit la Veneția. De altfel, se constată că și unii dintre gravorii secolului al XVIII-lea au venit din alte meleaguri să lucreze în Țările Române, de obicei la chemarea domnitorilor. Spre exemplu, Antim Ivireanul, de origine georgian, vine din Constantinopol, Ivan Bakov, de origine ucraineană, apare cu gravura Duminica Tuturor Sfinților în lucrarea *Cheia înțeleșului*, tipărită la București, în 1678 (CRV 68), având ca model xilogravura din *Cazania* Mitropolitului Petru Movilă, apărută la Kiev, în 1637.

Dosithei Patriarhul CRV 175

Sfinții Împărați Constantin și Elena CRV 223.

Bunavestire CRV 264 A

SCURTĂ INCURSIUNE

La începutul secolului al XVIII-lea, de menționat este activitatea monahului Ioanichie Bacov, probabil rudă cu Ivan Bakov, dar deja asimilat culturii locale. În privința originii acestuia din urmă, părerile sunt împărțite. P.P. Panaitescu opinează că au existat doi gravori, probabil rude, datorită pauzei mari între lucrările semnate inițial „Ivan Bakov”, în lucrarea mai sus menționată, apărută în 1678, și lucrările semnate „Ioanichie Bacov”, apărute în jurul anului 1700. Nestor Vornicescu îl consideră a fi moldovean din Bacău.

Alți autori îl consideră ca fiind una și aceeași persoană, de origine ucraineană, considerat cel mai valoros gravor care a lucrat între anii 1678 și 1706, fără să explice pauza apărută între lucrările acestuia, fenomen care nu se mai întâlnește la alți tipografi sau gravori din epocă.

Șirul gravurilor de origine străină

Sofia, Plovdiv și Adrianopol, Ohrida, Salonic, făcându-se legătura între Dunăre și Marea Egee, unind Ardealul prin Argeș, prin Bărağan sau pe Valea Siretului cu Dobrogea și Marea Neagră, au venit primii mitropoliți bizantini la Curtea de Argeș și Suceava.

Influența bizantină este vizibilă în veșmintele imperiale bizantine purtate de către domnitori, boieri și înalți prelați, începând cu secolul al XIII-lea, de broderiile, manuscrisele și icoanele păstrate în tezaurile mănăstirilor. Domnitorii precum Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu și alții cumpără, primesc sau oferă în dar opere de artă realizate în atelierele de la Constantinopol, Salonic și Ohrida.

Gravura de carte realizată la începutul secolului al XVIII-lea, văzută ca o componentă a mișcării artistice din epoca lui Constantin

despre viața și patimile Mântuitorului lumii Iisus Hristos, reprezentările iconografice ale Maicii Domnului, icoana Deisis ș.a.

Se poate preciza că, prin coridoarele culturale sus amintite, au fost transmise influențele moștenirii bizantine către alte țări și zone, precum Georgia, Siria, Karamania (Asia Mică) etc. Reprezentative sunt, în acest caz, cărțile tipărite la Râmnic. Astfel, în *Evhologhionul* (CRV 150 A) și *Octoihul* (CRV 151) de la Râmnic, ambele cărți tipărite în 1706, apare gravura Răstignirea Domnului, semnată de către Ioanichie Bacov și datată 1705, care nu se mai regăsește în alte cărți apărute ulterior în Țările Române. Însă, aceeași gravură se regăsește în cartea *Condac* (Kondaki), adică Liturghier, din anul 1710, apărută în tipografia regelui Vakhtang al VI-lea, la Tbilisi, în Georgia, ca urmare a trimerii tipografului

acestuia din urmă, care venise de la Iași, apar în cărțile tipărite la Buzău, apoi la București, Târgoviște și, din nou, la Iași, unde se întoarce spre finalul vieții.

Mihai Atanasievici (Popa Mihailovici tipograf) activează la Râmnic, între anii 1733 și 1750. Două dintre lucrările semnate de el, Necredința lui Toma și Mironosițele la mormânt, apar în *Penticostarul* imprimat de către fiul său Constantin Atanasievici în tipografia Mitropoliei din București, în anul 1768 (CRV 359). De precizat că Atanasievici activează la Râmnic, între anii 1745 și 1786, dar lucrează și la București, în anii 1768 și 1774.

Privind în ansamblu gravura de carte din secolul al XVIII-lea, nu regăsim existența unor școli de gravură, unde să se dezvolte spiritul artistic și să fie formați tineri artiști gravori. În schimb, sunt întâlnite familii de gravori, precum familiile

Sfânta Treime la stejarul de la Mamvri - CRV 120

Răstignirea lui Iisus Hristos - CRV 151

Nașterea Maicii Domnului - CRV 215

poate continua cu Dimitrios, posibil de origini grecești, din moment ce semnează cu acest nume în limba greacă, Mihail Strilbițchi, posibil de origine poloneză, activează numai în Moldova, creator de gravuri originale cu influențe ale barocului occidental. Gritner și Hieronimus Benedicti sunt gravori occidentali, care apar spre sfârșitul secolului al XVIII-lea în cărțile din Transilvania. O influență culturală este adusă de către traducătorii și autorii de origine greacă, unii dintre ei fiind profesori pe care domnitorii i-au adus în Țările Române. Din rândul lor pot să fie menționați următorii: Ioan din Efes, Mitrofan Gregoras din Dodona, Partenie Metaxopoulos, Manu Apostoli, Ioannis Avramios, Lavrentie Dimitrievici, Iordan Capadochianul, Massed Nashu din Damasc și Luka Secikarev. Prezența acestora confirmă existența coridoarelor culturale, apărute pe căile de tranzit economic, aparținând Sud-Estului european, pe care au circulat, dinspre ținuturile sudice către cele nordice, obiecte cu valoare artistică, influențe culturale, cărțurari și meșteri.

Astfel, pe coridorul răsăritean care unește Constantinopolul prin Niș,

Brâncoveanu, prin care se asimilează arta provenită din surse orientale și occidentale în acord cu gustul domnitorului, dar și cu scopurile sale politice, se va constitui într-o sursă de inspirație pentru întregul secol al XVIII-lea. Se observă în Țara Românească un conservatorism artistic și cultural datorită respectului pentru principiile estetice bizantine și pentru ortodoxismul iconografic, concretizat în stilul brâncovenesc, care reprezintă o ultimă sinteză postbizantină. Elementele grecești pătrund și mai mult în cultura românească după căderea lui Dimitrie Cantemir, în 1711, și martiriul lui Constantin Brâncoveanu, în 1714, când încep domniile fanariote în Moldova și Țara Românească, moment care influențează fenomenul artistic în aceste țări și circulația valorilor elene.

Temele abordate în xilogravurile prezentate în această lucrare și modul în care ele au fost realizate respectă schema iconografică tradițională a picturii bizantine. În acest sens, exemplificăm cu Sfânta Treime la stejarul de la Mamvri, Nașterea Maicii Domnului, Adormirea Maicii Domnului, ciclul

Mihail Ștefan (Iștvanovici) la curtea acestui rege, pentru sprijinirea tiparului georgian de către domnitorul Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Antim Ivireanul. La plecarea sa din Țara Românească, Mihail Ștefan a luat cu sine gravuri, care vor ilustra cărțile apărute în tipografia regelui Vakhtang al VI-lea.

S-a putut constata că majoritatea gravurilor care apar în cărți sunt xilogravuri, în termeni tipografici, clișee săpate în lemn de esență tare, tăiate în lungul lemnului, foarte puține în metal, venite majoritatea din afara țării. De asemenea, analizând gravurile din cărțile apărute în secolul al XVIII-lea, am identificat o migrație de lucrători gravori între centrele tipografice, precum și o circulație a modelelor iconografice.

În Țara Românească, spre exemplu, se cunoaște venirea Episcopului Mitrofan la București de la Huși și stabilirea lui, în jurul anului 1700, la Buzău, unde pune bazele, la cererea domnitorului Constantin Brâncoveanu, a tipografiei de la Episcopia Buzăului.

Mitrofan sosește în Țara Românească împreună cu Ioanichie Bacov și Ursul Zugravul. Gravurile

Atanasievici Papavici Popovici și Strilbițchi. În plus, regăsim aceleași tematici tratate în același mod, dar semnate de către alți gravori. De precizat că aceeași situație se regăsește și în secolul următor. Prin lucrarea de doctorat am realizat o prezentare amănunțită a gravurilor folosite în cartea românească veche apărută în secolul al XVIII-lea, existentă în colecțiile Bibliotecii Academiei Române și tipărită pe teritoriul Țărilor Române. În acest sens, am supus cercetării un număr de aproximativ 400 de cărți, grupate pe centre tipografice, realizând un catalog care cuprinde 295 de gravuri de foi de titlu, 141 gravuri de steme, 420 de ilustrații, 305 letrine, 630 de frontispicii și subspicii. Dorința noastră este ca rezultatul cercetării să se constituie într-un instrument util cercetătorilor istoriei artei, studenților și bibliografilor, precum și tuturor persoanelor care au intenția să facă cunoștință cu această latură a culturii și artei cărții românești. Lucrarea se va concretiza într-un catalog al ilustrațiilor fondului de carte românească veche din secolul cercetat.

Dr Oana Lucia Dimitriu

IN MEMORIAM AL. BOBOC PROFESOR EMERIT

„Există oameni cărora le sunt proprii o neliniște permanentă și o de la sine situare armonică a tuturor disponibilităților, astfel încât orice activitate care își propune scopuri le este ostilă. Ei se aseamănă cu o muzică ce constă din acorduri armonice susținute prelungit și mai tare, fără să-și arate apartenența la o melodie în desfășurare. Orice mișcare din exterior vine să redea corabiei noul echilibru pe marea armoniei. În mod obișnuit, oamenii moderni (subl. Al. B.) devin extrem de nerăbdători atunci când întâlnesc astfel de naturi... Dar, în anumite stări de spirit, se iscă acea neobișnuită întrebare: la ce bun melodie? De ce nu e de-ajuns că viața se oglindește liniștit într-o mare adâncă?” (Al. Boboc, *Logos și melos...*, p. 231).

În perioada contemporană, din punct de vedere teoretic, după apariția unor numeroase inovații în arta muzicală, muzica a ajuns într-un impas: pe de-o parte – și astăzi se vede cel mai clar – compozitorii contemporani au ales să se rupă de tradiția muzicală, iar pe de altă parte aceste creații noi însăși au manifestări atât de vaste și de diverse, încât nici un muzicolog,

filosof al artei sau estetician contemporan nu a îndrăznit încă să se avânte în traviul teoretic de a integra noua muzică în domeniul culturii. Consecința este, cum e și firesc, ca acea parte a muzicii pe care omul modern a încetat s-o mai justifice să fie oarecum exterioară atât muzicii ca formă a culturii, cât și dorințelor omului de a se regăsi întreg în ea.

Autorul consideră că o analiză teoretică (pluridisciplinară) a manifestărilor muzicale contemporane, din punct de vedere metodologic, conform căreia numai o perspectivă integratoare și istorică, universală, poate justifica pe deplin arta muzicală contemporană, este de menționat; este adevărat, nu doar muzica se află astăzi într-un impas teoretic – în care, după vorba lui Nietzsche, nici n-o mai privim ca un domeniu riguros al artei, ci ca o stare de spirit, un mod de viață – ci și pictura, de pildă, și în general orice artă care are de a face cu conceptul de „operă de artă”. Perspectiva generală asupra culturii artistice, într-o interpretare a filosofiei moderne, în care se discută pe larg conceptele principale ale esteticii –

metaforă și mit, stil, sens, valoare, creație, operă de artă – face obiectul primului capitol, Cultură și natură. După această introducere amplă în metodologia filosofiei culturii, autorul aplică, în următorul capitol, conceptele dezbătute la domeniul muzicii. Aici, în discuția despre Opera de artă muzicală, este oferit un filtru prin care muzica a fost și poate fi privită, în parte, astăzi. Remarcăm, în mod special, subcapitolul Muzica în unitatea formelor artei. Muzică și poezie, care fixează opera de artă muzicală și creația muzicală în genere printre celelalte arte. Este de o însemnătate deosebită rolul muzicii printre artele frumoase, mai ales datorită utilității practice a discuției, căci concepțiile filosofice discutate aici (Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Hartmann, Hegel etc.) sunt un bun model a ceea ce, după autor, ar trebui să izbutim și noi cu muzica contemporană.

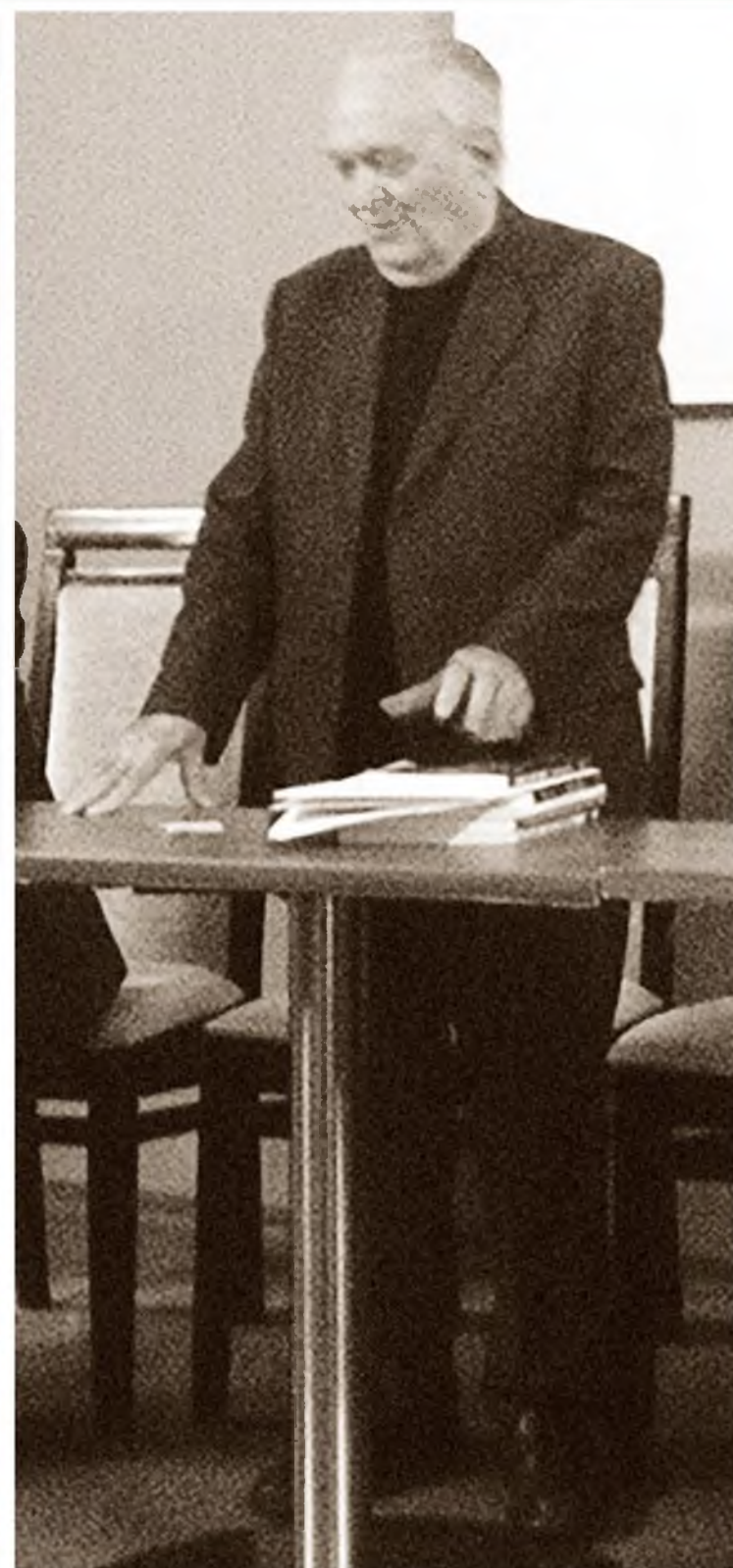
În ultimul capitol, *Limba și discurs în arta muzicală*, este prezentat conceptul contemporan de „interpretare”, aplicat la arta muzicală. Trecând de perioada barocă și cea romantică (discutate anterior în primul capitol), analiza

muzicii prin prisma conceptelor de limbaj și de timp deschide cadrul contemporan al discuțiilor de filosofia muzicii.

În special, trecerea de la canonul romantic la cel modern (Wagner ca reprezentant al decadenței clasicului și Schönberg ca deschizător de drumuri pentru secolul XX) este marcată și în filosofie (prin Husserl, Hartmann, Lucian Blaga și Tudor Vianu), dar mai ales în muzică. Căci începând cu Schönberg, apoi cu Debussy, Prokofiev, Stravinski și alți. compozitorii au fost și mari teoreticieni: ultimul menționat, Stravinski, de pildă, definea muzica drept „un fenomen de speculație”. Și continua: „Această expresie nu are nimic în ea care să vă sperie. La baza creației muzicale ea presupune o căutare prealabilă, o voință care se mișcă mai întâi în abstract, cu scopul de a da formă unei materii concrete. Elementele la care se referă în mod necesar această speculație sunt elementele sunetului și ale timpului. Muzica este de neînchipuit în afara acestor elemente”. Iar faptul că muzica a devenit astăzi „un fenomen de speculație” nu este

AL FACULTĂȚII DE FILOSOFIE

ceva negativ, căci, încheie Stravinski, „nu ne mai aflăm în limita înțelegerii tonalității clasice (...) Nu am creat această stare de lucruri și nu este vina noastră dacă ne găsim în fața unei noi logici muzicale (...) Această logică ne deschide ochii asupra unor bogății a căror existență nici nu o bănuim.“

Ajunși la acest punct, nu e mai puțin discutabil să ascultăm, nu de idoli noi, ci de eterna necesitate de a recunoaște existența unor anumiți poli de atracție. Exprimarea lui Stravinski – muzica, „fenomen de speculație” – deschide calea, evident, către o îmbinare a muzicii cu filosofia. Și într-adevăr, la vremea lor, aceste afirmații nu au fost lipsite de ecou. Legitimarea teoretică a compozițiilor din prima jumătate a veacului trecut (printre care se numără și *Le Sacre du Printemps* a lui Stravinski) a fost făcută de Theodor Adorno, cu estetica sa a negativității. Ideea speculativului ca „unitate concretă în muzică” (p.215) a fost înfățișată nu doar de Stravinski, ci și de Schönberg, de Weber, Berg, Britten etc. Doar că dacă Adorno a reușit acest travaliu pentru începuturile noii muzici, partea a doua a secolului trecut (prin Xenakis în mod special, apoi

John Cage, Honegger ș. a.) a readus confuzia teoretică. Cartea profesorului Al. Boboc se oprește aici, odată cu punerea în scenă a confuziei teoretice contemporane în fața creațiilor muzicale. Este o lucrare care îndeamnă la creație și, mai ales, la legitimarea teoretică a creației. Printr-o expunere filosofică, dar și muzicală – autorul a fost tenor în tinerețe –, s-a demonstrat clar unde și cum anume mai putem noi, ca teoreticieni, să facem progrese în domeniul muzicii. Nu ne trebuie modele grandioase precum cele prezentate de autor (căci astăzi nu s-ar mai potrivi deloc un Hegel, de pildă, modalității interpretative și creatoare din muzică), ci unele mai modeste, dar care, totuși, să reușească să ofere un cadru teoretic mai larg pentru arta muzicală. Preocupat de studierea filosofiei moderne (începând cu lucrarea de licență: *Apriorismul kantian*, 1957; apoi lucrarea de doctorat: *Conceptul de cunoaștere la Kant și în neokantianism*, 1964), a desfășurat, după 1991, când a devenit membru corespondent al Academiei, o susținută activitate de cercetare, concretizată în volume de

autor, studii și articole (a se vedea lista publicațiilor). În centrul acestui studiu s-a aflat marea creație teoretico-filosofică modernă și contemporană universală și românească, în forma cercetării comparative fiind relevată participarea românească la reconstrucția filosofică și la valorificarea tradiției culturale. A participat la congrese (și alte reuniuni științifice) internaționale, comunicările fiind reținute în „Actele” respectivelor manifestări științifice. Unele dintre cărți, studii, traduceri sunt menționate în reviste și volume bibliografice de la noi și de peste hotare: „Kant-Studien”; „Kant-Bibliographie”; „Leibniz-Bibliographie”; „Nietzsche-Studien”; „International Bibliographical Centre” (Cambridge, England); „Revista de filosofie”; „Revue Roumaine de Philosophie”. Este membru al următoarelor asociații profesionale: Membru al Societății de Studii Clasice din București, al Asociației germaniștilor din România, al Societății „Kant” din Bonn/Mainz, al Societății „Leibniz” din Hannover. Activitatea sa (didactică și de cercetare) a fost concentrată asupra studierii marilor gânditori moderni și contemporani:

în cursuri și seminarii speciale (Descartes, Leibniz, Kant, Hegel, Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, Dilthey, Husserl, Scheler, N. Hartmann ș.a.); în traduceri (din limbile germană și franceză); în lucrări de specialitate destinate nevoilor învățământului și totodată publicului larg. În sfera acestor preocupări a condus activitatea multor doctoranzi (din 1972 și până în 2020 au obținut titlul de doctor în filosofie, sub conducerea sa, un număr de 48 de specialiști). De asemenea, a participat la numeroase comisii de susținere a tezelor de doctorat în centrele universitare din București, Iași, Cluj și în Institutul de Filosofie al Academiei Române. În cadrul colaborărilor interuniversitare a predat o serie de cursuri: Introducere în filosofie la Facultatea de economie în limbi străine, ASE București, în perioada 1995-2000; Filosofia modernă și filosofia contemporană la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în perioada 1996-2002.

Vlad Bilevsky

PETRE ȚUȚEA DE MESERIE ROMÂN

Petre Țuțea se naște la 6 octombrie 1902, în satul Botenii de Mușcel, (județul Argeș). Urmează liceul la Câmpulung Muscel, și la Cluj. Tot la Cluj face și Facultatea de Drept, unde își ia titlul de doctor în științe juridice. În perioada studenției devine un comunist convins și scrie la revista „Stânga”.

Lucrează la Ministerul Economiei Naționale și este trimis în mai multe călătorii diplomatice: Berlin, Budapesta și Moscova. Intră apoi într-un cerc select de intelectuali: Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Constantin Noica și alții. Colaborează la revista „Cuvântul” a lui Nae Ionescu.

Influența acestor personalități ale culturii românești îi va marca viața. Țuțea trece de la stânga la dreapta, devenind legionar. În cadrul Guvernului Național Legionar, Petre Țuțea a îndeplinit funcția de Director în Ministerul Economiei Naționale. Între 1940 și 1944 a fost Șef de secție în Ministerul Războiului, iar între anii 1944-1948 a fost Director de studii în Ministerul Economiei Naționale.

După cel de-al Doilea Război Mondial este anchetat cinci ani în stare de arest, fiind condamnat definitiv în 1956. În cei 13 ani de temniță trece prin închisorile Malmaison, Aiud, Jilava și Ocnele Mari. După gratii ține adevărate predici cu paralele între între Platon și Hristos, între păgânism și creștinism.

Constantin Noica a povestit că în închisoare, la un interogatoriu care se prelungea peste măsură, anchetatorul a sfârșit prin a proclama răstit, cu titlu de avertisment: «Ascultă, eu l-am anchetat și pe Țuțea!» Era pentru el o dovadă de extremă competență, o încununare profesională de tipul doctoratului, o proba supremă. „Călăul se legitima prin anvergura victimei”, nota, în 1990, Andrei Pleșu. Țuțea a fost eliberat din închisoare în 1964, cu sănătatea șubrezită. Cu greu și-a găsit o garsonieră la etajul opt al unui bloc de lângă parcul Cișmigiu din București. În parc, practica un tip de activitate didactică precum vechii filozofi greci: se plimba cu tinerii pe alei, învățându-i diferența dintre lumina soarelui în amurg și la răsărit, între prostie și spirit, între necredință și credință. A publicat articole (majoritatea sub pseudonim) în revistele de cultură și a supraviețuit datorită meselor gratuite de la cantina Uniunii Scriitorilor. În tot acest timp a fost

supravegheat în permanență de Securitate și i s-a înscenat o delincvență, fiind arestat în holul unui hotel, sub învinuirea de speculă, nedovedită. După decembrie 1989, cunoaște o popularitate fulminantă. Primește în garsoniera sa zeci de ziaristi, iar în lumea culturală începe să se vorbească despre un nou curent: țuțismul. Marian Munteanu, liderul Golaniadei din 1990, se declară un discipol al lui Țuțea. Petre Țuțea publică mai multe cărți, dar talentul lui nu e acela de scriitor, ci de orator. Astfel, Țuțea a rămas celebru cu o culegere de vorbe

suflet! Cine, la 40, mai este de stânga, acela este imbecil!”. Trecerea lui Țuțea la legionarism s-a petrecut în Germania. Acolo s-a întâlnit cu Nae Ionescu, înfocat teoretician al dreptei românești din perioada interbelică. „Te-ai dumirit și tu, Petreche”, i-a spus Nae Ionescu. Țuțea a trecut astfel de la ateism la ortodoxism. El a rămas în memoria multor români cu o comparație între creștinism și ateism: „O babă murdară pe picioare, care sta în fața icoanei Maicii Domnului în biserică, față de un laureat al premiului Nobel ateu-baba e om, iar laureatul

mâncare de la Casa Scriitorilor. Inutil să mai amintim că, după eliberare, până în 22 decembrie 1989, Țuțea va fi sub permanența urmărire a Securității. Trebuie menționat că Țuțea a realizat numeroase proiecte în timpul vieții, majoritatea rămase în manuscris: eseuri, dialoguri filosofice, teologice și antropologice. Singurele sale apariții au fost reprezentate de mici texte, publicate în revistele „Familia” și „Tribuna”, însă el nu va apuca, în timpul vieții, să-și vadă numele pe vreo apariție editorială. După 1989, întreaga țară descoperea un orator remarcabil,

memorabile. Andrei Pleșu a scris despre popularitatea târzie a lui Țuțea ca despre un ultim ghinion al vieții lui: „I-a fost hărăzit să ajungă un personaj «mediatic» în faza crepusculară a evoluției sale, pe un fond de uzură fizică și psihică greu de compensat fie și printr-o excepțională înzestrare nativă”. Țuțea moare în dimineața de 3 decembrie 1991. Avea 89 de ani. Este dus de la București la Boteniul natal cu o mașină care transporta morcovi. În mormântarea are loc în ziua Sfântului Nicolae, drumul spre locul de veci făcându-l într-un car tras de boi. Cei prezenți la înmormântare susțin că nici măcar nu erau boi. Erau vaci. De la stânga la dreapta și apoi la centru „Eram un prost – avea să declare Țuțea la bătrânețe – la vârsta la care Eminescu scria «Lucașfăruș», eu jucam țurca marxistă”. Petre Țuțea a fost un tânăr de stânga. Preluase o butadă a unui filozof francez: „Cine, la 20 de ani, nu este de stânga, nu are

premiului Nobel e dihor. Iar ca ateu, asta moare așa, dihor”. Țuțea a murit ca liberal. Cum a trecut la liberalism? A explicat într-unul dintre multele interviuri acordate după 1990. „Dacă a urcat până la mine ditamai animalul, din delicatete... i-am semnat adeziunea”. „Animalul” pomenit de Țuțea era Dan Amedeo Lăzărescu, unul dintre inițiatorii reînființării PNL-ului după Revoluție. Legenda spune că liftul nu a funcționat în ziua cu pricina, iar Țuțea a fost înduioșat de efortul lui Lăzărescu, care, la 72 de ani, urcase pe scări opt etaje pentru el. „Nu mă tem de moarte. Mă tem de însingurare. Eu, care am fost prezent la toate tragediile și victoriile acestei țări, mă simt ca un par în mijlocul furtunii. Singura nădejde este că, om cum sunt, Dumnezeu mă iubește și așa...” De la eliberarea din închisoare, până la sfârșitul vieții, Țuțea va trăi extrem de modest, fiind ajutat de câțiva prieteni care obținuseră un mic ajutor bănesc pentru el și

care până atunci fusese cunoscut doar unui cerc restrâns de admiratori, iar reprezentanții media se vor înghesui să realizeze interviuri și documentare cuprinzând aspecte din viața și gândirea filozofului Petre Țuțea. Dragoș Protopopescu

TEZAU Foaie a
Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
ISSN 2784 – 062X ISSN-L 2784 – 062X